บทเรียนรู้ด้านต้นทุน และการต่อยอดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านนาต้นจั่น ในจังหวัดสุโขทัย

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์[*,1], กลุ่มกรีน เอนเนอร์จี (LFC 10)[2]
[1]สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
[2]กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม “ผู้นำ นำการเปลี่ยนแปลง” กลุ่ม กรีน เอนเนอร์จี มูลนิธิสัมมาชีพ

Received: 9 November 2019
Revised: 4 March 2020
Accepted: 4 March 2020

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการเรื่องนี้ นำเสนอองค์ความรู้จากการลงพื้นที่ศึกษาด้านการท่องเที่ยวชุมชน บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยนำเสนอต้นทุนสามห่วงที่ชุมชนมีคือ ต้นทุนด้านผู้นำ ต้นทุนทางสังคมและต้นทุนจากภายนอก ซึ่งเชื่อมโยงกับมิติการพัฒนาในมิติสามห่วง คือมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งนำเสนอแนวทางการพัฒนาต่อยอดโดยใช้หลักการ สเกลลิ่ง อัพ, สเกลลิ่ง เอ้าท์ และ สเกลลิ่ง ดีพ เพื่อสามารถถอดบทเรียนเพื่อการต่อยอดพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนบ้านนาต้นจั่น และการนำบทเรียนที่เรียนรู้จากภายในชุมชนแห่งนี้ ในมุมมองของความสำเร็จไปต่อยอดเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนที่สนใจที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้ต่อไป ซึ่งเนื้อความของบทความวิชาการนี้ได้รวบรวมมาจากการสังเคราะห์ โดยการลงพื้นที่ศึกษาในการอบรม “ผู้นำ นำการเปลี่ยนแปลง” โดยกลุ่ม กรีน เอนเนอร์จี ซึ่งจัดโดยมูลนิธิสัมมาชีพ ในเดือนกันยายน ถึง ตุลาคม 2562

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวชุมชน ต้นทุน ผู้นำ

[*]ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: pimstudy@yahoo.com

Lesson Learned of Capitals and Extending Community Based Tourism at Ban Na Ton Chan in Sukhothai Province

Pimrawee Rocharungsat[*,1] , Green Energy Group (LFC 10)[2]
[1]Tourism and Hotel Division, Humanities and Social Sciences Faculty,
Phetchaburi Rajabhat University
[2]Participants of "Leadership for Change" Training, Green Energy Group,
Right Livelihood Foundation

Received: 9 November 2019
Revised: 4 March 2020
Accepted: 4 March 2020

ABSTRACT

This academic article presents knowledge obtained from the fieldtrip to study community tourism at Ban Na Ton Chan, Ban Tuek sub-district, Si Satchanalai district, Sukhothai province. The case was analyzed based on structure of the three capitals that the community had which were the leadership capital, social capital, and external capital. Then the capitals were linked to the three community development dimensions which were the economic dimension, social dimension, and resource and environmental dimension. This article also proposes guidelines for further development using the principles of scaling up, scaling out and scaling deep in order to be able to take lessons learned for further tourism development within Ban Na Ton Chan community. Also, the success lessons learned from this community could be an example for communities interested in further development of tourism in their own area. The contents of this academic article had been compiled from synthesis by the fieldtrips to the study area by members of the Green Energy Group who participated in the Training Program on "Leadership for Change" which was organized by the Right Livelihood Foundation from September to October 2019.

Keywords: Community tourism, Capital, Leader

[*] Corresponding Author; Email: pimstudy@yahoo.com

บทนำ

บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นชุมชมดั้งเดิมที่อพยพมาจากเมืองเหนือและเมืองลับแล ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาเหนือ เพราะมีต้นจั่นขึ้นอยู่มากจึงได้ชื่อว่า “บ้านนาต้นจั่น” หมู่บ้านนี้ในปัจจุบันเป็นที่รู้จักดีด้านหมู่บ้านการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ ซึ่งทฤษฎีในการจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนให้สำเร็จนั้น ชุมชนจะต้องมีต้นทุนในการดำเนินการสนับสนุน อย่างน้อย 3 เรื่อง คือ ต้นทุนด้านผู้นำ ต้นทุนทางสังคม และต้นทุนการสนับสนุนจากภายนอก (Sricharumedhiyan et al., 2017; Wongsiri, 2019; Koonchaimang, 2019) จากหลักการดังกล่าวจึงนำกรณีศึกษาจากบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มาเป็นกรณีนำเสนอเพื่อการเรียนรู้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอต้นทุนสามห่วงดังกล่าวที่ชุมชนมี เชื่อมโยงกับมิติการพัฒนาในมิติสามห่วง คือมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และนำเสนอแนวทางการพัฒนาต่อยอดสำหรับชุมชนบ้านนาต้นจั่น และการนำบทเรียนที่เรียนรู้จากภายในชุมชนแห่งนี้ ในมุมมองของความสำเร็จไปต่อยอดเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนที่สนใจที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป ซึ่ง World Tourism Organization (2004) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่ควรคำนึงถึงความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมว่า (1) ควรเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่สุด รักษาระบบนิเวศ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (2) ควรเคารพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อนุรักษ์ความเป็นอยู่ มรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของประเพณี และ (3) ควรเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินการได้ในระยะยาว การจัดหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นการกระจายความเป็นธรรมในการได้รับรายได้ และบริการสังคมสำหรับคนในชุมชนท้องถิ่น

เหตุผลในการคัดเลือกบ้านนาต้นจั่นเนื่องจากเป็นชุมชนต้นแบบซึ่งได้รับการพิจารณาโดยมูลนิธิ สัมมาชีพ อีกทั้งเป็น 1 ใน 2 ของหมู่บ้านโฮมสเตย์ในประเทศไทย ที่ได้รับรางวัล PATA Gold Awards 2012 ประเภทการอนุรักษ์ภูมิปัญญา จากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ข้อมูลที่นำเสนอได้มาจากการศึกษาจากเอกสาร และจากการถอดบทเรียนจากการลงศึกษาพื้นที่จริง ซึ่งเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและใช้กระบวนการประชุมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้ร่วมวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากกลุ่ม Green Energy จำนวน 20 คน ที่เข้าร่วมการอบรมหลักสูตรผู้นำ นำการเปลี่ยนแปลง (ปฏิบัติการที่ฐานราก) จัดโดยมูลนิธิสัมมาชีพ ระหว่างเดือนกันยายนถึงตุลาคม 2562

ต้นทุนด้านผู้นำ

ในชุมชนบ้านนาต้นจั่นแห่งนี้ เกิดความสำเร็จทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้ เนื่องจากมีผู้นำที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นจุดเด่นที่ชัดเจนของชุมชนนี้ คุณแม่เสงี่ยม แสวงลาภ ผู้ก่อตั้งกลุ่มโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ได้กล่าวถึงความเป็นมาของแนวความคิด การดำเนินงาน อุปสรรค และความสำเร็จของชุมชนด้านการท่องเที่ยว คือในปี 2534 แม่เสงี่ยมได้รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และต่อมาได้รวมกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านจัดทำโต๊ะจีน เพื่อหารายได้ ในปี 2541 ได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชนจัดตั้งกลุ่มทอผ้าหมักโคลนจนกระทั่งกลุ่มทอผ้าหมักโคลนได้รับรางวัลจากภาครัฐ ทำให้แม่เสงี่ยมได้ไปศึกษาดูงานโฮมสเตย์ต้นแบบและ OTOP ต้นแบบที่ประเทศญี่ปุ่น ในปี 2547 เมื่อไปศึกษาดูงานแล้วแม่เสงี่ยมมีความคิดว่าอยากจะพลิกฟื้นบ้านนาต้นจั่นให้เป็นโฮมสเตย์ เพื่อให้ชาวบ้านมีงานทำ มีรายได้ มีความรักความสามัคคีอยู่กันอย่าง

เอื้ออาทรและที่สำคัญอยากให้ลูกหลานกลับมาช่วยกันก่อเกิดกิจกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเริ่มแรกแม่เสงี่ยมได้มาชักชวนเพื่อนบ้าน ให้ร่วมกันทำโฮมสเตย์ แต่ทุกคนไม่ร่วมด้วยเพราะในหมู่บ้านไม่มีความพร้อมในหลายด้าน แต่แม่เสงี่ยมมีความคิดที่ตรงกันข้าม แม่เสงี่ยมเห็นว่า “เราไม่ต้องจัดเตรียมอะไร เราแสดงให้นักท่องเที่ยวเห็นและสัมผัสได้ในสิ่งที่เรามี” แม่เสงี่ยมจึงทำโฮมสเตย์ที่บ้านตนเองเป็นที่แรกโดยระยะแรกใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก โดยเริ่มแรกยังไม่มีนักท่องเที่ยวมาเข้าพัก แม่เสงี่ยมจึงใช้วิธีการออกร้านขายของร่วมไปกับกลุ่มราชการ และประชาสัมพันธ์โฮมสเตย์ของบ้านตน แม่เสงี่ยมกล่าวว่า “อยากแค่ให้มีคนมาท่องเที่ยวที่บ้านฉัน ให้คนรู้ว่าบ้านนาต้นจั่นมีโฮมสเตย์” ซึ่งระยะแรกมีความยากลำบากมาก ต่อมาเกิดกระแสการบอกปากต่อปากจากกลุ่มนักศึกษาที่มีอาจารย์พาเข้ามาพัก เพื่อทำโครงการร่วมกับชุมชน จนระยะเวลา 5 ปีผ่านไป พ.ศ. 2551 ชาวบ้านที่เคยปฏิเสธก็เริ่มที่จะเข้ามาร่วมด้วย จนกระทั่งปัจจุบันมีโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่นแล้วจำนวน 26 หลังคาเรือน เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากความมุ่งมั่น อดทน และพิสูจน์ด้วยหัวใจอันเด็ดเดี่ยว ต่อสู้มา ของคุณแม่เสงี่ยม แสวงลาภ

ภาพที่ 1 คุณแม่เสงี่ยม แสวงลาภ

จากต้นทุนทางผู้นำของชุมชนบ้านนาต้นจั่น จะเห็นความเป็นต้นแบบผู้นำของ “คุณแม่เสงี่ยม แสวงลาภ” ซึ่งเป็นผู้นำที่ดีตามคุณสมบัติดังนี้ (1) มีความรู้ (Knowledge) (2) มีความริเริ่ม (Initiative) (3) มีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Courage and Firmness) (4) มีมนุษยสัมพันธ์ (Human relations) (5) มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) (6) มีความอดทน (Patience) (7) มีความตื่นตัว (Alertness) (8) ความภักดี (Loyalty) และ (9) มีความสงบเสงี่ยมไม่ถือตัว (Modesty)

ต้นทุนทางสังคม

จากการลงพื้นที่ศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สามารถเห็นถึงเรื่องของทุนทางสังคมอย่างชัดเจน กล่าวคือ

1. ภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น คนรุ่นเก่ามีการประยุกต์วิถีความเป็นอยู่ และการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ สถานการณ์และสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น ข้าวเปิ๊บ เพื่อให้ชุมชนมีอาหารทดแทนก๋วยเตี๋ยวซึ่งหาทานได้ยากในสมัยก่อน ตุ๊กตาบาร์โหน เพื่อให้ลูกหลานในชุมชนได้ออกกำลังกาย โดยการบังคับมือให้ตุ๊กตาสามารถเคลื่อนไหวได้

ตามที่ต้องการ หรือ ผ้าหมักโคลน เพื่อให้ผ้าทอที่เป็นสินค้าขึ้นชื่อของชุมชน ลดความแข็งกระด้าง เหมาะแก่การสวมใส่ เกิดจากการสังเกตเห็นว่าชายผ้านุ่งที่ติดโคลนเมื่อไปไถนา จะมีความนุ่มเป็นพิเศษ จึงนำกระบวนการหมักโคลนมาใช้

ภาพที่ 2 ผ้าหมักโคลน

ภาพที่ 3 ร้านขายข้าวเปิ๊บ

ภาพที่ 4 ตุ๊กตาบาร์โหน

2. ฐานทรัพยากรในพื้นที่ ด้วยลักษณะความเป็นป่าเขาของพื้นที่ จึงมีไม้หลายชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์และผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายได้ เช่น ไผ่ซาง เป็นไม้ที่มีมากในพื้นที่ เนื้อไม้นำมาทำตะเกียบ ไม้จิ้มฟัน ไม้บาร์บีคิว ส่งขายได้ตลอดทั้งปี ส่วนปล้องที่เหลือทิ้ง ยังนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับประกอบอาหารได้

จุดชมวิวห้วยต้นไฮ สามารถมองเห็นทัศนียภาพด้านล่างได้กว้างไกล ชมทะเลหมอกที่เกิดขึ้นเกือบตลอดทั้งปี จิบกาแฟในกระบอกไม้ไผ่เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ และยังเป็นจุดยิงลูกไม้เพื่อการปลูกป่า สร้างความสนุกสนานแก่นักท่องเที่ยว ผลไม้ในชุมชนบ้านนาต้นจั่น เป็นผลไม้ที่มีรสดี เป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภค ทั้งทุเรียน เงาะ ลางสาด ลองกอง มังคุด สามารถสร้างรายได้ในให้เกษตรกรผู้ปลูกในแต่ละปี โฮมสเตย์ เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชุมชนบ้านต้นจั่น แต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งจากความเป็นกันเองของเจ้าของบ้าน รสชาติอาหารที่เจ้าบ้านปรุงและจัดแต่งอย่างสวยงามด้วยวัตถุดิบธรรมชาติที่ปลูกในพื้นที่

3. ทุนทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านนาต้นจั่น เป็นชุมชนที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสน คือ บริเวณจังหวัดเชียงรายปัจจุบัน และเมืองลับแล อุตรดิตถ์ จึงมีการนำวัฒนธรรมพื้นถิ่นเดิมมาสืบสานในพื้นที่ เช่น การแต่งกายด้วยผ้าซิ่นในงานสำคัญ ๆ ของชุมชน พิธีผูกขวัญหรือสู่ขวัญต้อนรับผู้มาเยือน ที่สร้างความประทับใจแก่ผู้เข้าร่วมในพิธี

ภาพที่ 5 การจัดเตรียมอาหารของโฮมสเตย์

ภาพที่ 6 ชุมชนจัดพิธีผูกขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยว

ต้นทุนจากภายนอก

จากการลงพื้นที่ศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สามารถวิเคราะห์ได้ว่าแม้ต้นทุนทางสังคมของชุมชนจะมีหลากหลาย แต่หากขาดต้นทุนจากภายนอกเข้ามาร่วมสนับสนุน ก็ไม่สามารถดำเนินการด้านการท่องเที่ยวสู่ความสำเร็จที่โดดเด่นได้

จากบทเรียนหมู่บ้านนาต้นจั่น ด้านทุนสนับสนุนจากภายนอก จะเห็นจุดกำเนิดจากการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งเริ่มต้นครั้งแรกจากกลุ่มออมทรัพย์ แม้ว่าการรวมกลุ่มในครั้งแรกจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ได้ช่วยสร้างความเข้าใจในเรื่องการรวมกลุ่มให้กับชุมชน หลังจากนั้นจึงมีการรวมกลุ่มขึ้นใหม่อีกครั้งในรูปของกลุ่มแม่บ้าน และได้พัฒนาเป็นกลุ่มทอผ้า โดยการสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน เมื่อกลุ่มทอผ้าเริ่มมีชื่อเสียง จึงพัฒนาไปสู่ชุมชนท่องเที่ยวด้วยการสนับสนุนของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมตามโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว และมีหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนการหาตลาด ความเข้มแข็งของชุมชนประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหลายๆ แห่ง ทำให้ทุนจากภายนอกเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นชุมชนที่พึ่งพาตัวเองได้ในที่สุด ซึ่งจากการวิเคราะห์ของกลุ่มผู้ลงพื้นที่ศึกษาได้พิจารณาว่าในเริ่มแรกนั้นแม้การรวมตัวเป็นกลุ่มออมทรัพย์จะยังไม่สำเร็จแต่เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งมีต้นทุนผู้นำที่เข้มแข็งไม่เปลี่ยนแปลง ต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ดั้งเดิม แต่มีเพิ่มเติมมากขึ้นคือจากความอุตสาหะของชุมชนทำให้เป็นที่ประจักษ์แก่ภายนอกซึ่งทำให้เกิดต้นทุนจากภายนอกที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นจึงทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าทุนภายนอกสามารถแบ่งระดับการสนับสนุนได้เป็น 3 ระดับ คือระดับเริ่มต้น ระดับกลาง และระดับการพัฒนาแล้วซึ่งชุมชนก็สามารถได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในทุกระดับ แรงสนับสนุนจากหน่วยงาน ภาคีภายนอกสามารถเป็นเสมือนมิตรที่สนับสนุนชุมชนได้ บนรากฐานเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ เอง

ตารางที่ 1 ระดับความสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่ชุมชนได้รับ

ระดับการช่วยเหลือ	หน่วยงาน	ทุนที่ได้รับ	รายละเอียด
ระดับเริ่มต้น	กรมการพัฒนาชุมชน	● เงินทุน 25,000 บาท ● ความรู้	● สนับสนุนการยกระดับกลุ่มแม่บ้านให้เป็นกลุ่มทอผ้า ● เทคนิคการทอผ้า การทำตลาด การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ระดับกลาง	กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม	● เงินทุน ล้านบาท 2 ● ความรู้	● สนับสนุนตามโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว
	JBIC	● เงินทุน ล้านบาท 8.2 ● ความรู้	● สร้างศูนย์แสดงสินค้าชุมชน ● ฝึกอบรมการบริหารจัดการกลุ่มศึกษาดูงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์หมู่บ้าน และการจัดการท่องเที่ยวประเทศญี่ปุ่น
	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	● การทำตลาด	● เริ่มจากงานของดี 4 ภาค เพื่อนำเสนอผ้าหมักโคลน
ระดับการพัฒนาแล้ว	องค์การบริหารส่วนจังหวัด	● เงินทุน	● ซื้อเครื่องดนตรีไทย
	สื่อมวลชน	● การทำตลาด	● การเก็บตัวนางสาวไทย ● การออกรายการ เช่น ทุ่งแสงตะวัน ตลาดสดสนามเป้า
	ธกส.	● การทำตลาด	● สั่งซื้อผ้าหมักโคลนแจกลูกค้า

มิติการยกระดับชุมชนด้วยเครื่องมือการท่องเที่ยวชุมชน

โดยภาพรวมจากการลงพื้นที่ และการศึกษาเอกสารสามารถสรุปการใช้การท่องเที่ยวชุมชนเพื่อยกระดับชุมชนใน 3 มิติคือ เชิง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ (Thongma, 2016 and APEC, 2000) กล่าวคือ ชุมชนบ้านนาต้นจั่นแห่งนี้ เริ่มต้นจากการพัฒนาสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนจากฐานราก โดยคนในชุมชนเอง เริ่มตั้งแต่ปี 2535 มาถึงปัจจุบัน จากจุดเด่นที่ชุมชนมีอยู่ในครอบครัว เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลน การหมักโคลนจากวัสดุธรรมชาติ เช่น แก่นไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ จนทำให้ผ้านิ่ม และมีสีสวยแบบธรรมชาติ อาหารพื้นบ้านข้าวเป๊บ หรือก๋วยเตี๋ยวพระร่วง อาหารพื้นถิ่น มรดกจากบรรพบุรุษ (“เป๊บ” เป็นกริยาในภาษาเหนือแปลว่า “พับ) ของเล่นตุ๊กตาบาร์โหน เป็นของเล่นของสมัยก่อน และบ้านพักโฮมสเตย์ ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านนาต้นจั่น เป็นต้น

1. การพัฒนาชุมชนในมิติเศรษฐกิจ

การพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวในมิติของเศรษฐกิจนั้น เริ่มตั้งแต่ปี 2535 – 2541 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของชุมชนที่อยู่ในการพัฒนา ตั้งแต่การทำกิจกรรมรำวงย้อนยุคของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ใช้เวลาว่างได้ออกกำลังกาย และทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ปี 2542 เริ่มเกิดการตั้งกลุ่มทอผ้า จากการระดุมทุนจากภายในของชุมชนเอง และจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ได้รับงบประมาณผ่านโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว

มีงบประมาณสนับสนุนชุมชนประมาณ 4.8 ล้านบาท โดยโครงการนี้จะต้องทำให้เกิดวัฒนธรรมท้องถิ่นภูมิปัญญาชาวบ้าน การให้ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ต้องเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ในหลากหลายด้าน เกิดการพัฒนาในกลุ่ม ในปี 2546 เกิดการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งในปีนี้ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภายนอกในการดำเนินงานเพิ่มเติม ทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ในปี 2547 ชุมชนบ้านนาต้นจั่น ประสบความสำเร็จเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทน 1 ใน 5 ที่ผู้นำในชุมชนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานเรื่องหมู่บ้านโฮมสเตย์ที่ประเทศญี่ปุ่น ปี 2557 เกิดแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านให้กลายเป็นเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บวกกับความพร้อมของต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ทางชุมชนได้ร่วมกันรักษาเอาไว้ จึงทำให้เกิด โฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น จนมีชื่อเสียงโด่งดังในเรื่องของการท่องเที่ยว ภูมิปัญญา และกิจกรรมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง กลายเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็น 1 ใน 2 ของหมู่บ้านโฮมสเตย์ในประเทศไทย ที่ได้รับรางวัล PATA Gold Awards 2012 ประเภทการอนุรักษ์ภูมิปัญญา จากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association -PATA) จากปี 2561 มีโฮมสเตย์ 16 หลัง ปัจจุบันมี 26 หลัง ยอดขายปี 2561 บ้านพักรายได้ประมาณ 73 ล้าน จากสินค้า OTOP รายได้ประมาณ 15 ล้าน สมาชิกทอผ้าเข้าร่วม 9 หมู่บ้าน มีการบริหารงบประมาณเป็นระบบสหกรณ์ มีผู้รับผิดชอบด้านการบริหารต่าง ๆ กองทุนสวัสดิการจากรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนจึงได้ถือกำเนิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเป็นสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่ทุกคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องถึง 25 ปี ขยายตัวกลายเป็นสินค้าระดับประเทศ พร้อมส่งออกไปต่างประเทศอีกด้วย

ภาพที่ 7 โฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น

2. การพัฒนาชุมชนในมิติสังคม

การพัฒนาทางสังคมของชุมชนบ้านนาต้นจั่น มีต้นทุนบุคลากร ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม คือการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้ และสืบทอดเจตนารมณ์ เพื่อการยกระดับของคนในชุมชน การสร้างโอกาสให้เกิดผู้นำรุ่นใหม่ เยาวชน และ กลุ่มผู้สูงอายุ ให้ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการหวงแหนบ้านเกิด ให้ลูกหลานมีสำนึกรักบ้านเกิด นำความรู้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด สรรค์สร้างต่อ ให้ดำรงอยู่ตามรุ่นลูกรุ่นหลาน โดยปรับเปลี่ยนไปตามกาลสมัย สร้างวัฒนธรรมของถิ่นเกิด ทั้งความเป็นอยู่ อาหารพื้นบ้าน สร้างรายได้ในชุมชน ให้คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี การปลูกฝังศาสนาธรรมะ การทำความดี ให้กับชุมชนและผู้มาเยือน นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้จากรอยยิ้มจาก

ความจริงใจ น้ำใจ และมิตรภาพ ของคนในชุมชนบ้านนาต้นจั่น และเกิดความต้องการที่จะส่งเสริมพัฒนาต่อยอดให้เป็นชุมชนที่ดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตเดิมตลอดไป

ภาพที่ 8 ภาพของดีในชุมชนบ้านนาต้นจั่น

3. การพัฒนาชุมชนในมิติทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม จากการเปิดเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว จุดแข็งของชุมชนที่มีอยู่ในธรรมชาติ สภาพอากาศ สิ่งแวดล้อมคือเป็นชุมชนที่เงียบสงบ ล้อมรอบไปด้วยธรรมชาติป่าเขา มีจุดชมวิว ในช่วงยามเช้า ยามเย็น ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติ การจัดระบบให้เกิดระเบียบในชุมชน เช่น การแบ่งบทบาทหน้าที่ผู้นำในชุมชน การรักษาความสะอาดของสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งสภาพแวดล้อม มีการให้ความรู้เบื้องต้น จากไกด์ชุมชน การดูแลความสะอาดทั้งใน และบริเวณบ้านโฮมสเตย์ รวมถึงแหล่งศึกษาดูงาน และ แหล่งท่องเที่ยว ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น การจัดการขยะ การคัดแยก การทำลาย โดยเกิดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชน ทั้งเครื่องมือและบุคลากร

ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านนาต้นจั่น จะมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความพร้อม แต่หากชุมชนขาดการรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็คงยากที่จะประสบความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ทุกคนในชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นด้วยพลังของชุมชน ที่มีความรัก หวงแหน ภาคภูมิใจในภูมิปัญญา วัฒนธรรมของตน การดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกัน มีความพอเพียง รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่นตามสมควร ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง แม้จะได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยวอันสมบูรณ์แบบ แต่ยังคงไว้ซึ่งวิถีชุมชนดั้งเดิมโดยแท้

ภาพที่ 9 ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านนาต้นจั่น

จากกระบวนการพัฒนาโดยปลุกให้คนในชุมชนเชื่อมั่นในตัวเองก่อน เห็นของดีของตัวเองก่อน แล้วนำไปสู่การต่อยอด สร้างเครือข่าย หาผู้สนับสนุน ทั้งในด้านวิชาการ เงินทุนจากภาครัฐและเอกชน ดังนั้น การให้ชุมชนจัดสรรงบประมาณเป็นกองทุนสำหรับทุกคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญ อย่างไรก็ตามหัวใจของการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนคือ เรื่องการมีส่วนร่วมในชุมชน และอีกสิ่งหนึ่งที่ชุมชนต้องตระหนักก็คือ Social Protect ซึ่งชุมชนจะต้องมองอนาคตว่าจะมีการปกป้องตัวเองอย่างไร ท่ามกลางกระแสของนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามา ตลอดจนความสมดุลระหว่างนักท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน เหล่านี้คือรายละเอียดปลีกย่อยที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้เขียนได้นำหลักการ 3 ส่วนของ (1) Scaling Up ซึ่งคือแนวทางพัฒนาต่อยอดภายในชุมชน (2) Scaling Out คือแนวทางการถอดบทเรียนในเรื่องที่สำเร็จของชุมชน และ (3) Scaling Deep คือ เป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่โดดเด่นของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปเป็นต้นแบบต่อไปได้ (Riddell et al., 2015; Koonchaimang, 2019) มาอธิบาย

กลยุทธ์การพัฒนาต่อยอดในชุมชนสถานที่เรียนรู้บ้านนาต้นจั่น (Scaling Up)

การพัฒนาต่อยอดภายในชุมชนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนที่ยั่งยืน ของบ้านนาต้นจั่นนั้น ชุมชนควรการพัฒนาที่ฐานราก ต้องคิดถึงส่วนรวม เพราะการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนไม่ใช่แค่เรื่องโฮมเสตย์และแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หมายรวมถึงคนในชุมชนทั้งหมด จากการลงพื้นที่ศึกษา มีการระดมความคิดเห็นและสังเคราะห์ว่า หากจะ Scaling Up ชุมชน ควรให้ชุมชนพัฒนาต่อยอด โดยแบ่งเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1. สร้างศักยภาพกลไกการขับเคลื่อนภายในชุมชน (Mechanism)

การบริหารจัดการภายในชุมชนต้องพัฒนากลไกการขับเคลื่อน โดยสร้างทีมงานบุคลากรที่เข้มแข็ง นอกเหนือจากการสร้างผู้นำกลุ่มที่จะสานต่องาน และควรเสริมสร้างศักยภาพแก่สมาชิกในแต่ละด้าน อาทิ ด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ด้านอาหาร เป็นต้น เพื่อระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากทุกกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในการขยายการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนนั้น สามารถกำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้สืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะการแบ่งภาระหน้าที่เพื่อรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านรับผิดชอบด้านอาหารและดูแลนักท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มพ่อบ้าน รับผิดชอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ กลุ่มผู้สูงอายุ

รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจกรรมทางความเชื่อและวัฒนธรรมตลอดจนกลุ่มเยาวชนรับผิดชอบการเป็นมัคคุเทศก์น้อย แสดงวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว

2. พัฒนาและออกแบบบริการการท่องเที่ยวในชุมชน (Service Design)

ชุมชนควรออกแบบกิจกรรม บริการ การท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสเสน่ห์ของชุมชนได้มากขึ้น การพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวใหม่ สร้างจุดขายใหม่เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากโฮมสเตย์ เช่น Gastronomy อาหารท้องถิ่นเชื่อมโยงกับเกษตรอินทรีย์และวิถีสุขภาพ หรือการออกแบบประสบการณ์ Local Experience ที่นำเสนอคุณค่าของพื้นที่นาต้นจั่นได้มากขึ้น

3. ยกระดับคุณภาพการให้บริการ (Service Quality)

ยกระดับคุณภาพการให้บริการเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยว ครอบคลุมทั้งสินค้าและบริการ โดยมุ่งเน้นที่คุณภาพอาหารปลอดภัย เกษตรปลอดภัย และการเดินทางโดยพาหนะชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ และเสริมสร้างทักษะความรู้ที่ถูกต้องให้แก่บุคลากรในชุมชนเพื่อร่วมจัดการเรื่องความปลอดภัยและการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยไม่กระทบต่ออัตลักษณ์วิถีชุมชน ชุมชนจึงควรมีการจัดการผลกระทบที่เกิดประโยชน์สร้างคุณค่าต่อสังคม ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอัตลักษณ์เดิมของพื้นที่ คือ ด้านการเกษตร จึงควรนำเอาปัญหาของพื้นที่เช่นปรับเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างจุดเด่น ของพื้นที่ ควรรักษาภูมิอากาศ และความปลอดภัย พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางเกษตรธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และนำผลผลิตนั้นสร้างตลาดชุมชนเพื่อเป็นที่กระจายสินค้าของชุมชนที่มีความปลอดภัย สามารถสร้างและกระจายรายได้ของคนในชุมชนได้

4. การร่วมกันอนุรักษ์สภาพแวดล้อมอย่างจริงจัง (Environment Conservation)

ปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหา ท่ามกลางกระแสของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ตลอดจนความสมดุลระหว่างนักท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน เหล่านี้คือรายละเอียดปลีกย่อยที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เช่น การจัดการขยะเป็นโครงการนำร่อง (Pilot Project) ศูนย์การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน โดยให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกันนำขยะมูลฝอยมากำจัดร่วมกัน ลดปริมาณขยะมูลฝอยตามแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หากนำอาหารหรือสิ่งใดเข้าไปในพื้นที่ให้นำออกมาทิ้งตามจุดที่เจ้าหน้าที่จัดเตรียมไว้ให้

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ช่วยกันดูแลทัศนียภาพรอบ ๆ ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ภูมิอากาศความปลอดภัย คงอัตลักษณ์ของคนในชุมชนและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องหรือยั่งยืน ดำรงศิลปวัฒนธรรมและรักษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติ จะส่งผลให้ชุมชนบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สามารถต่อยอดองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชน พัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ถอดบทเรียนจากบ้านนาต้นจั่น (Scaling Out)

ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว ในรูปแบบชุมชนโฮมสเตย์ซึ่งถือเป็นการสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยการนำวิถีชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาบูรณาการเป็นแนวทางในการขับเคลื่อน

การท่องเที่ยวชุมชนอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า หมู่บ้านนาต้นจั่นมีทุนทางผู้นำ ทุนทางสังคม และทุนจากภายนอกอยู่แล้ว ซึ่งได้เริ่มกระบวนการพัฒนาโดยปลุกให้คนในชุมชนเชื่อมั่นในตัวเองก่อน เห็นของดีของตัวเองก่อน คอยให้คำปรึกษา แนะนำ แล้วนำไปสู่การต่อยอด สร้างเครือข่ายพันธมิตร หาผู้สนับสนุน ทั้งในด้านวิชาการ เงินทุนจากภาครัฐและเอกชน

ชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีจุดเด่นหลากหลาย ทั้งโฮมสเตย์ โดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจ การนำเอกลักษณ์ของชุมชนมาสร้างเป็นจุดขาย หรือการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมวิถีชีวิต จากผืนผ้าชิ่นสู่ผ้าหมักโคลน สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์งานหัตถกรรมท้องถิ่นผ้าด้นมือ บ้านทำตะเกียบโดยได้ไม้ไผ่มาจากบนเขา จากข้าวสารสู่ข้าวเป๊บ ตุ๊กตาบาร์โหน สิ่งประดิษฐ์จากการละเล่นพื้นบ้าน ชิงช้าสวรรค์ในสวนป่า จุดชมวิว ดนตรีพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน เหล่านี้คือความลงตัวที่เป็นที่ประจักษ์จนได้รับรางวัล PATA Gold Awards ผลงานด้านมรดกและวัฒนธรรมจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เมื่อปี พ .ศ.2555 รางวัลยอดเยี่ยม ประเภทองค์กรสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ปี พ.ศ. 2556 รางวัล Thailand Homestay Standard ศูนย์เรียนรู้การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รางวัลประกาศเกียรติคุณรางวัลสิงห์ทองระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2558 และหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข”

จากจุดแข็งดังกล่าวจะเห็นถึงข้อสรุปของการนำข้อมูลหรือความรู้ของชุมชนแห่งนี้ไปใช้ หรือ Scaling Out จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดี 4 ประการคือ

1. ระบบการติดต่อสื่อสารเพื่อประสานงานบริการนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การรับจองห้องพัก การรับนักท่องเที่ยวเข้าที่พัก การพานักท่องเที่ยวไปชมจุดท่องเที่ยว การจัดเตรียมอาหาร และการจัดแสดง ฯลฯ ซึ่งมีการใช้เครื่องมือและวิธีสื่อสารที่ดีทั้งการส่งและรับข้อมูล เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานได้อย่างราบรื่น สอดคล้อง ไม่ติดขัด

2. ระบบการจัดการรายได้และจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม พบว่ามีการสร้างสรรค์แนวทางหารายได้เพิ่มในทุกกิจกรรม เพื่อให้ผู้ทำงานในชุมชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม และทุกรายได้ในแต่ละกิจกรรมนั้น จะมีข้อกำหนดการแบ่งสัดส่วนจำนวนกันอย่างชัดเจน เพื่อให้ทุกคนทำงานได้อย่างเต็มที่

3. ระบบการถ่ายทอดความรู้และการปฏิบัติตามมาตรฐาน ซึ่งพบว่าชาวบ้านที่ทำหน้าที่เป็นไกด์ สามารถชี้แจงให้ข้อมูลที่น่าพอใจในรูปแบบเดียวกันได้หมดทุกคน รวมทั้งผู้แสดงของแต่ละจุดท่องเที่ยวสามารถแสดงศักยภาพออกมาได้อย่างเต็มที่ (ทำให้ทุกคนเป็นนักขายและขยันสร้างจุดขายไปพร้อมกัน)

4. ระบบการพัฒนาตนเอง โดยการรับฟังข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ทั้งรับคำติและคำชมจากลูกค้าเพื่อมาปรับปรุงงานบริการให้ดีขึ้น แต่เมื่อทราบปัญหา จะใช้กระบวนการกลุ่มเข้ามาช่วยแก้ปัญหาร่วมกัน ในขณะเดียวกันจะพยายามพัฒนาตนเอง คือ ขยายแหล่งท่องเที่ยวใหม่ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

แนวปฏิบัติที่ดีของชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบแก่ชุมชน (Scaling Deep)

การนำบทเรียนจากบ้านนาต้นจั่นไปใช้จริงนั้น ชุมชนอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ มีความสนใจ และเห็นความเป็นไปได้ที่จะนำบทเรียนไปใช้สามารถนำต้นแบบนี้ไปปรับใช้กับบริบทของชุมชนนั้น ๆ ได้ ซึ่งจากการถอดบทเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้ร่วมวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากกลุ่ม Green Energy มีความเห็นร่วมกันถึงหลักการสำคัญที่โดดเด่นของชุมชนบ้านนาต้นจั่นที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปใช้ได้ คือ

1. Vision ของผู้นำที่มีความชัดเจนในการมองเห็นโอกาส ความเป็นไปได้ และจุดเด่นของสังคม หรือ ท้องถิ่น และมีวิสัยทัศน์ในการมองความเป็นไปได้ในอนาคตอย่างชัดเจน

2. Mindset จิตของผู้นำที่มีความชัดเจนและส่งมอบความชัดเจนออกมาได้ในหมู่ผู้ที่มีความเห็นตรงกัน รวมถึงความสามารถในการถ่ายทอด ทั้งการพูดและการกระทำ สามารถถ่ายทอดออกมาสู่สังคมได้ชัดเจนและมีความมั่นใจ

3. Power Distribution การกระจายอำนาจหน้าที่ให้กลุ่มคนในท้องถิ่น ส่งมอบจุดเด่นในด้านต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญ ตั้งแต่ บ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน กระจายอำนาจความรับผิดชอบ ให้ทุกคนรู้สึกเหมือนเป็นเจ้าของร่วมด้วย

4. Great Communication หาช่องทางสื่อสารสู่ภายนอกได้ดี มองเห็นจุดเด่นด้านการตลาด รวมถึงมีความสามารถด้านการประชาสัมพันธ์ที่ยอดเยี่ยม จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมากมาย

5. Clear and Confident มั่นคง แน่วแน่ ชัดเจน ในระยะยาว ไม่ย่อท้อ จนทำให้สมาชิกทุกระดับ สามารถเข้ามาร่วมงานได้ โดยแม้จะใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน แต่เป็นไปด้วยความมั่นคง เพราะมีเป้าหมายที่ชัดเจน

สรุป

จากบทเรียนของการลงพื้นที่ศึกษาบ้านนาต้นจั่นที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปความเชื่อมโยงสู่หลักการความสำเร็จเป็น Model 5 Ls ซึ่งเป็นโมเดลที่สังเคราะห์จากกระบวนการประชุมกลุ่มได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนนั้น ต้องในการเรียนรู้ตลอดเวลา ซึ่ง ต้องเรียนรู้ในการเป็นผู้นำ (Learn to lead) เรียนรู้ในการเชื่อมโยงเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน (Learn to link) เรียนรู้ในการจะทำงานในสิ่งที่รัก และเป็นอัตลักษณ์ของตน (Learn to love) เรียนรู้ในการดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเอง (Learn to live life) เรียนรู้ในการที่ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนและมุ่งมั่นในการทำเป้าหมายนั้นให้สำเร็จ (Learn to let's goal) และเรียนรู้ในการเรียนรู้ไม่รู้จบ (Learn to learn) จากบทเรียนที่ดี และอุปสรรคที่เกิดขึ้น ดังภาพที่ 15 ต่อไปนี้

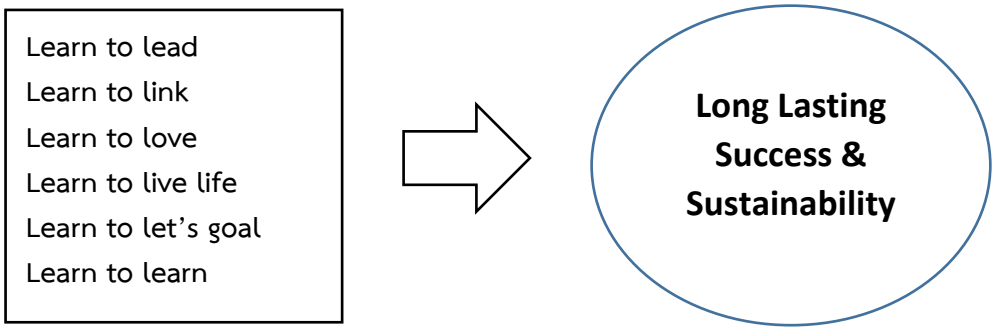

ภาพที่ 15 Model 5 Ls (5 Learns)

ข้อเสนอแนะ

จะเห็นว่า การที่ชุมชนจะนำการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาชุมชนของตนสามารถทำได้ หากแต่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ และควรที่จะมีต้นทุน 3 ด้านที่เข้มแข็งคือต้นทุนทางผู้นำที่เข้มแข็งดังตัวอย่างการศึกษาลักษณะผู้นำของคุณแม่เสงี่ยม แสวงลาภ ซึ่งผู้นำจำเป็นจะต้องเห็นความสมดุลของการเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยวและความต้องการของคนในชุมชน (Pinel, 1999) สำหรับต้นทุนทางสังคม จะเห็นว่าหากชุมชนจะดำเนินการท่องเที่ยวควรที่จะมีองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่โดดเด่นและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ (Dowling and Fennel, 2003) และต้นทุนภายนอกที่ทำงานไปด้วยกันอย่างสมดุล ซึ่งควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (Sucharit and Sucharit, 2017) เมื่อมีต้นทุนดังกล่าวแล้วสามารถเชื่อมโยงสู่การเสริมสร้างการพัฒนาชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประโยชน์ทางรายได้ที่ชุมชนจะได้รับ (Asker et al., 2010; Vanagas et al., 2011; Kiatisakchai et al., 2019) มิติทางสังคม โดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน (Mitchell et al., 2001) และมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง Holden (2016) ได้กล่าวถึงแนวคิดที่ว่าประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ จากการท่องเที่ยวควรส่งผลให้ชุมชนหวงแหนและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ซึ่งบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัยแห่งนี้สามารถเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนควบคู่กันไปได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถพัฒนาต่อเนื่องได้ โดยแนวทาง Scaling Up ที่กลุ่มผู้เขียนได้วิเคราะห์เสนอแนะ และเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นๆได้ตามหลักการ Scaling Out รวมทั้งเป็นต้นแบบที่ดีตามการวิเคราะห์ Scaling Deep ในบทความนี้ที่ได้นำเสนอ ซึ่งเป็นการถอดบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่นต่อไปในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC). (2000). *Towards Knowledge-based Economies in APEC*, Economic Committee. Singapore: APEC Secretariat.

Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N. and Paddon, P. (2010). *Effective Community Based Tourism: Best Practice Manual.* Gold Coast: Sustainable Tourism Cooperative Research Center.

Dowling, R. K. and Fennel, D. A. (2003). *The Context of Ecotourism Policy and Planning.* Wallingford: CAB International.

Holden, A. (2016). *Environment and tourism*. New York: Routledge.

Kiatisakchai, K., Prasertsut, S. and Chatphattaraphon, T. (2019). A Synthesis of Community-Based Tourism: Opportunities or Challenges to Sustainable Development. *Sripatum Review of Humanities and Social Sciences,* 19 (2), 177-190. (in Thai)

Koonchaimang, S. (2019). *Guidelines for Field Trip Study (*The Training of the 10th Leadership for Change, 15 October 2019 at Phothalai Leisure Park Bangkok). Bangkok: Right Livelihood Foundation. (in Thai)

Mitchell, R.E. and Reid, D.G. (2001) Community Integration. *Annals of Tourism Research,* 28, 113-139.

Pinel, D. P. (1999). *Create a good fit: A community-based tourism planning model*. The Proceedings of the 1999 International Symposium on Coastal and Marine Tourism. Vancouver, 277-286.

Riddell, D. and Moore, M. (2015). *Scaling Out, Scaling Up, Scaling Deep: Advancing Systemic Social Innovation and the Learning Processes to Support it.* The J.W. McConnell Family Foundation and Tamarack Institute.

Sricharumedhiyan, C. and Phra Thanat Vaddhano. (2017). *Leadership and Community Development.* Khon Kaen: Mahamakut Buddhist University Isan Campus. (in Thai)

Sucharit, B. and Sucharit, C. (2017). A Tourism Management Model by Community of Nangpaya District in Uttaradit Province. *Uttaradit Rajabhat University Academic Journal*, 12(2), 53-65. (in Thai).

Thongma, W. (2016). *Community Based Tourism for Community's Life Quality Development in Forest Area*. [online]. Retrieved November 2, 2019, from: www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc. (in Thai)

Vanagas, N. and Jagminas, J. (2011). The Potential of Community-Based Tourism Development in Vilnius District Municipality. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development,* 28, 157-163.

Wongsiri, A. (2019). Linking Social Capital: Public Participation and Local Administrative Organizations. *Humanities and Social Sciences*, 35(3), 152-175. (in Thai)

World Tourism Organization. (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destination: A Guidebook.* [online]. Retrieved October 9, 2019, from: http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-SustainableDevelopment-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf.